

गुणहानौ तु शेषभावात् ॥५॥ तुशब्दः पक्षव्यावृत्तौ · गुणहानौ इति गुणस्य यागं प्रति गुणभूतस्य यागसाधनभूतस्य ह्यवदानस्य हानिर्गुणहानिः · हविषो मध्यपूर्वभागस्य यागं प्रति गुणभूतस्य यागसाधनभूतस्य हानौ सत्यां नाशे सति न पूर्वशेषादवदेयम् । कुतः शेषभावात् शेषत्वादेव तस्यावशिष्टस्य शेषकार्यार्थत्वादित्यर्थः । कृत्स्नस्य हि पुरोडाशस्य यो मध्यदेशस्तदपादानको यस्तस्योपरितनोऽङ्गुष्ठपर्वमात्रोऽवयवः सोऽवदातव्यः अन्यस्त्ववदेयस्यापादानभूतः न त्वसाववदातव्यः · स त्विडादिशेषकार्यार्थो न प्रधानकार्यार्थः · अतो नासौ हविः · यत्तु हविस्तद्विनष्टम् · तद्विनाशे च हविरन्तरमेवोत्पाद्यम् । यदा च ह्यवदानस्यैव यागार्थता ततस्तद्विनाशे शेषस्य कार्यार्थत्वाभावात् द्रव्यान्तरं यागार्थमुत्पाद्यम् । यदापि समस्तपुरोडाशसाध्यो यागस्तदापि ह्यवदाननाशे तस्य विकलत्वादविकलं हविरन्तरमुत्पाद्यम् । तस्मात्साधूक्तम् अवत्तनाशेऽन्यदिति । तदुक्तम् संस्काराणां पुरोडाशे ह्यवदानं प्रयोजकम् तद्विनाशाच्च नष्टास्ते नावदेयमतस्ततः गृहीतौ मध्यपूर्वार्थौ तौ च नष्टावुभावपि अतः शेषस्य शेषत्वात्प्रधानत्वं न युज्यत इति ॥ ॥ अथेदं चिन्त्यते । इन्द्राग्निसोमादिदेवतानामाहुवनीयादीनामग्नीनां मन्त्राणामिषे-वेत्यादीनां क्रियाणामदृष्टार्थानां प्रयाज्ञ-प्रोक्षणादीनामस्मरणादिना अपचारे किं देवतान्तरमग्न्यन्तरं शब्दान्तरं क्रियान्तरं च प्रतिनिधेयम् उत नेति । पूर्वेण न्यायेन प्रतिनिधौ प्राप्त आहुः ·

न देवताग्निशब्दक्रियाः परार्थत्वात् ॥६॥ देवता अग्न्यादिकाः अग्नय आहुवनीयादयः शब्दो मन्त्रः क्रियाः प्रोक्षणाप्रयाज्ञादिका अदृष्टार्थाः । दृष्टार्थेषु त्ववधातादिष्वस्त्येव प्रतिनिधिः नखनिर्लुण्ठनादिभिरपि १) तत्कार्यसिद्धेः । तदे-तेषां देवतादीनामस्मरणादिना अपचारे प्रतिनिधिर्न भवति । कुतः परार्थत्वात् अदृष्टार्थत्वादित्यर्थः · प्रतिनियतानि क्षेत्रामदृष्टानि · तथा हि · यत्र हि प्रतिनि-धीयमानं मुख्यस्य कार्यं साधयति तत्र प्रतिनिधिः न त्विह तथा सम्भवति । देवता तावद्विधिलक्षणा न त्वन्या आनीयमाना २) देवता भवति न चादे-वतायै संकल्पमाने यागो भवति · अतो न देवताकार्यमन्यतः सम्भवति · अतो

१) °निर्लुचन° Cāstradipikā at Jaim. ६. ३. १६.

२) आहुवनीयमाना २.